

„Ez a tragédia és következményei sokkoltak bennünket”

Beszélgetés John Lampe amerikai történésszel

John R. Lampe a Woodrow Wilson Center (Washington, D. C.) kelet-európai kutatásokkal foglalkozó igazgatója 1987 óta, a University of Maryland, College Park történelem professzora. B. A. fokozatát a Harvard Egyetemen, M. A. fokozatát a Minnesota Egyetemen, doktori címét pedig a Wisconsin Egyetemen (1971) szerezte. 1965 és 1967 között diplomataként dolgozott Jugoszláviában és Bulgáriában. Legfontosabb művei: *Balkan Economic History, 1550–1950: From Imperial Borderlands to Developing Nations* (társszerző: Marvin R. Jackson, 1982) – a mű elnyerte az American Association for the Advancement of Slavic Studies (AAASS) Vucinich-díját; *The Bulgarian Economy in the 20th Century* (1986); *Yugoslav–American Economic Relations since World War II*. (társszerzők: Russel O. Prickett és Ljubiša S. Adamović, 1990.); *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country* (1996).

Kérem, hogy röviden ismertesse eddigi életútját, annak fontosabb állomásait! Mi vonzotta a Balkánhoz mint kutatási témához?

Születésem szerint nem vagyok jugoszláv származású, viszont Észak-Minnesotában születtem, ahol elég sok szerb, horvát és szlovén eredetű család él. A családom igazi amerikai keverékcsalád, angol, finn és lengyel ősökkel. A Balkán iránti érdeklődésem a hatvanas években ébredt fel, amikor amerikai diplomataként első helyemen, Belgrádban dolgoztam. Hat hónapig tanultam szerbhorvátul, utána másfél esztendőt töltöttem Belgrádban, majd egy fél évet Szófiában. A State Department után visszatértem a tudományos életbe, és Wisconsin állam egyetemén kezdtem el tanítani. Ott doktoráltam mint Európa gazdaságtörténetének és a balkáni térségnek a kutatója. Itt volt professzorom Michael Petrovich, akinek a legutóbbi könyvem is ajánlottam. Ezután a Maryland Egyetemen kaptam állást, ahol 1973-tól tanítottam professzorként. Közben készítettem el a balkáni országok gazdaságtörténetét összefoglaló könyvem. A doktori dolgozatom témája: a királyi Szerbia gazdaságtörténete az I. világháború előtt. A nyolcvanas években folytattam a gazdaságtörténeti kutatásokat, és Bulgária 19–20. századi gazdaságtörténetét dolgoztam fel. 1986-ban lettem a washingtoni Woodrow Wilson Nemzetközi Központ Kelet-Európai Intézetének igazgatója. Ez egyúttal a mai időszak felé fordulást is jelentette, azaz a mai időszakért vállalt felelősséget. 1987 után a Jugoszlávia-kutatók többségével együtt én sem gondoltam, hogy ez az állam, ez az ország ilyen véres véget ér. Bizonyos változásokat vártunk, de ez a tragédia és következményei sokkoltak bennünket. Michael Petrovich volt az, aki meg akarta írni Jugoszlávia 20. századi történetét, de 1988-ban elhunyt. Halála után egy évvel tértem vissza Wisconsin egyetemére. Részben

rá való tekintettel, részben pedig bizonyos felelősségérzet folytán úgy éreztem, az a legkevesebb, hogy világos magyarázatot keressék az eseményekre, s hogy a lehetséges keretek között megírjam Jugoszlávia „igazi” történetét, különös figyelmet szentelve az ott élő, szinte mindegyik nép körében tetten érhető misztifikációknak, hamisításoknak és gyűlölködéseknek. Három esztendeig dolgoztam a Cambridge University Press által kiadott könyvön, amelynek a Jugoszlávia mint történelem (Yugoslavia as History. Twice There Was a Country) címet adtam, utalva arra, hogy az már egy befejezett valami, ami már nem létezik. Manapság egy amerikai könyvesboltban, legalább harminc olyan könyvet találhat az ember, ami a hajdani Jugoszlávia területén kialakult helyzettel foglalkozik. Ezek többsége nem történészek, szakemberek számára születtek, s nem is történészek tollából, hanem olyan újságírók írták azokat, akik jártak a háború helyszínén, és sokkolta őket az ottani állapot. Én is úgy gondoltam, hogy szükség van egy olyan munkára, ami a tágabb közvélemény számára összefoglalja a történeteket, de nemcsak nyugati források alapján, hanem a hajdani Jugoszlávia területén meglévő források, illetve a Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban is fellelhető diplomáciai források feldolgozásával is. Végül is így született meg ez a kötet.

Maradjunk még egy pillanatra a Balkánnál! Milyen fontosabb balkanisztikai intézmények működnek jelenleg az Egyesült Államokban? Milyen főbb kutatási irányokat képviselnek, és milyen vonatkozásban tudnak újat mondani a térséget illetően az Ön véleménye szerint?

Az Egyesült Államokban nem működik túl sok kutatóintézet, a kutatóközpontok főként az egyetemek. Egy sor neves egyetemen alakult olyan kelet-európai kutatóintézet, amely Kelet-Európa, valamint Oroszország, illetve a volt Szovjetunió együttes kutatásával foglalkozik. Az egyetemeken mindenhol oktatnak orosz történelmet kutató professzorok. Ami viszont Kelet-Európa és főleg Közép-Európa történetét illeti, logikus, hogy Budapesten és Prágában külön vannak kelet- és közép-európai intézetek, nálunk azonban nem annyira Kelet-Európára, hanem – ahogy nálunk hívják – Dél-Közép-Európára koncentráldott a figyelem. A diákok részéről nagyobb az érdeklődés a térség iránt, mint bármikor korábban. Aggasztó viszont az, hogy azok a fiatal szakemberek, akik Szerbiában, Boszniában, Albániában vagy Bulgáriában akarnak kutatni, jóval nehezebb körülmények között tehetik azt, mint mondjuk Magyarországon vagy Csehországban. Tudnunk kell, hogy mi történt és mi fog történni ebben a térségben, hogy új, a dél-kelet-európai együttműködést célzó kezdeményezéseknek támogatást nyújthassunk. E célból is kívánjuk támogatni a fiatal kutatókat, hogy idejöhessenek ebbe a térségbe, megtanulják a nyelvet, valamint hogy csere formájában fiatalok onnan hozzánk jöjjenek.

Ön a magyarországi olvasók számára főként gazdaságtörténészként ismert. A Balkán gazdaságtörténete, melynek Ön társszerzője, természetesen hozzánk is eljutott, de magyarra sajnos még nem fordították le. Mi indokolta azt a váltást, hogy Jugoszlávia

szétesése kapcsán most olyan átfogó könyv írására vállalkozott, amelyben a gazdaságtörténetnek kisebb szerep jut?

A váltást részben az indokolta, hogy harminc éve vagyok történész, és az idősebb történészeket foglalkoztatja az a lehetőség, hogy több terület szintézisét próbálják megalkotni. Másrészt pedig, amint már elmondtam, felelősséget érztem az ott élő emberek sorsa és a tragédia miatt. Amikor 1990-ben két munkatársammal a jugoszláv–amerikai gazdasági kapcsolatok című könyvön dolgoztunk (ez a II. világháború utáni együttműködés témakörét dolgozza fel), sok amerikai levéltárban kutattam, köztük diplomáciai levéltárakban is. Még korábban a két világháború közötti brit–jugoszláv gazdasági kapcsolatok kutatásához használhattam a brit diplomáciai archívumokat, és nagyon sok értékes forrást tanulmányozhattam át. A kérdéskör legjobb külföldi szakértői a két világháború közötti brit és a háború utáni amerikai diplomaták voltak. Ki akartam mutatni a könyvben a gazdasági struktúra és a demográfiai változások közötti szoros összefüggést, például Boszniában. Az emberek többsége nem tudja, hogy 30–35 évvel korábban a szerbek többségben voltak, ők tették ki a lakosság 40%-át, míg a bosnyákok, illetve muzulmánok aránya csak valamivel több, mint 30% volt. Az elmúlt harminc év folyamán azonban a szerbek jelentős része elhagyta Boszniát, nem a bosnyákok részéről történt valamiféle gyilkosságok vagy támadások miatt, hanem a Belgrádban vagy másutt nyíló jobb lehetőségek vonzásában. A szerbek legképzettebb része elvándorolt. A bosnyák lakosság nem terjedt oly gyorsan szét, mint az albánok Koszovóban – sok szerb így gondolja ugyan, a számok azonban nem ezt mutatják –, de kihasználták azt az alkalmat a művelődésre és a gazdasági fellendülésre, amit az olimpiai játékok időszaka nyújtott számukra, részben a korrupció, részben pedig a különböző új kezdeményezések nyomán. Emiatt a nyolcvanas években a szerbek nemcsak számarányukat tekintve érezték magukat kisebbségben, de az a benyomás is kialakult bennük, hogy a muzulmánok az ellenzékhez húznak. A politikusok elkezdtek a Jugoszláv Kommunista Szövetség válságáról beszélni, s azt mondták, hogy a nyolcvanas évek elején még erős vezetés 1986-ra elveszítette Boszniát. A hajdani vezető, a horvát Branko Mikulić Boszniába ment, hogy ő legyen a szövetségi tanács feje, de azután kirobant az Agrokomerc-botrány, a pártvezetés pedig elveszítette a hatalmat, s az én tézisem szerint teljesen összezavarodott. Ezek után az összes köztársaság közül a nyolcvanas évek végén dúló infláció időszakában épp Boszniában vezették be a legkeményebb cenzúrát, amit az ott élők könnyen értelmezhettek úgy, hogy az az ellenük dolgozó belső ellenzéki csoportok tevékenységének eredménye. Tény, hogy Karadžić külön megfogalmazta ezt a hangulatot.

Egy évtizeddel ezelőtt még nehezen lehetett elképzelni Jugoszlávia széthullásának a módját és következményeit. Azután a szemünk előtt játszódtak le olyan események, melyek el kellett hogy gondolkodtassák a térséggel foglalkozó szakembereket. Mik a tanulságai Ön szerint a jugoszláv állam kétszeri szétesésének? Véleménye szerint van-e alternatívája a nacionalizmusnak, az etnikai politizálásnak a Balkánon?

Amint említettem, a nyolcvanas években olyan szituáció alakult ki, hogy az infláció jelensége és a Kommunista Szövetség tevékenysége szembekerült a leg-hatékonyabb cégek fejlődésének alapfeltételével. Voltak a hajdani Jugoszlávia területén olyan vállalatok, melyek csaknem világszínvonalon, de legalábbis egyértelműen európai szinten termeltek. Az emberek azt hitték, Jugoszláviával minden rendben lesz; úgy vélték, a szövetségi rendszer időt álló – egy amerikai számára a szövetségi rendszer fogalma egyébként is jól cseng. A legfeltűnőbb jelenségek azonban a többség számára a jövedelmek 30–40%-ára kiterjedő korrupció, az egyre csak emelkedő jövedelmek, a 11–12%-ról 16%-ra növekvő munkanélküliség és az ellenőrzés nélkül felvett külföldi hitelek voltak. A hetvenes években felvett hitelek vezettek az 1980–1981-es deficithez, és a hiteleknek az összegéről Jugoszláviában az emberek mit sem tudtak. Az amerikai nagykövetségnek kellett találnia egy New York-i céget, amelyik megállapította a mintegy 20 millió dolláros tartozás pontos összegét. Ezek után az IMF felügyelete (stand by) miatt Jugoszlávia nem kaphatott többé új hiteleket, ahogy az korábban történt. Az utolsó félhivatalos amerikai segélyt Jugoszlávia mintegy néhány millió dollár értékben tulajdonképpen arra kapta, hogy már meglévő hitelei visszafizetését kipihenhesse. Mindez azt eredményezte, hogy 1985-re az ország helyzete valamelyest normalizálódott – ekkor viszont Branko Mikulić új nyilatkozott, hogy mindez Jugoszláviának túl sokba kerül, ezért felmondta az IMF felügyeletét. Bye, bye, stand by...

A problémák azonban nem tűntek el. A pártba vetett hit egyre gyengült, a hadsereg vezetése, 1982–1983 óta Mamulával az élén, az egyre kevesebb forrás ellenére egyre többet költött fegyverkezésre. A szlovénok, a Mladina hírei alapján információt szereztek erről. Erre Mamula és munkatársai átalakították a Jugoszláv Néphadsereg vezetését. Addig a szerbek és montenegróiak főként alsóbb tiszti állományban voltak, a hadsereg élén horvátok, szlovénok, bosnyákok álltak. Mamula szétzúzta ezt a struktúrát, aminek eredményeképp a JNA főként szerb–montenegrói irányítás alá került. A párt egyre gyengült, miként a Kardelj által létrehozott köztársasági szisztéma is. A könyvem koncepciója szerint Kardelj a legfőbb felelős Jugoszlávia gyenge alkotmányjogi rendszeréért. Az 1974-es alkotmány valójában már konföderatív jellegű alkotmány, a szinte köztársasági szintre emelt Vajdasággal és Koszovóval. Ez már nem 6+2, hanem 8 tagköztársaság szövetségét jelentette volna, melyben bármelyik nemzet mondhatott, azaz vétőjoggal rendelkezett a vélemények kötelező összhangolásának elve alapján. Ennek következményeként alakult ki a nyolcvanas évek válsága, amikor is ebben a Tito (ahogy mi akkor Belgrádban mondtuk: a nagy elvtárs) nélküli rendszerben semmilyen kérdésben sem lehetett döntést hozni. A nyolcvanas évek végére a bizalom tovább gyengült, s a kommunisták ennek ellensúlyozására a nacionalizmus kártyáját játszották ki. Egy erős Szerbia nélküli Jugoszlávia elképzelhetetlen volt. A szerbek azonban nem gondoltak a jövőre, miként Milosevićnak sem volt pontos terve Nagy-Szerbia esetleges létrehozására. Véleményem szerint ő, a régi kommunista csak a hatalmat akarta megtartani Szerbiában. A válság egyre mélyült, Ante Marković már túlságosan későn lépett színre. Marković jó gazdasági programmal rendelkezett, azonban nem tudta feloldani a politikai patt helyzetet,

és nem hozott létre idejében saját politikai pártot. Vannak Belgrádban, akik úgy vélekednek, hogy amennyiben az Egyesült Államok még néhány millió dollárt adott volna Markovićnak, az gazdasági sikerekhez vezetett volna, és a háború elkerülhető lett volna. Én nem értek egyet ezzel, elsősorban az alkotmányjogi problémák miatt nem – mindez csak a különböző köztársaságok pártjainak egyetértése esetén valósulhatott volna meg, az azonban hiányzott. Szlovéniában mind a párt vezetése, mind pedig az állampolgárok úgy gondolták: ha tehetjük, külön kell mennünk egy új, konföderatív Jugoszlávia felé. Amikor azonban hírc ment, hogy Milosević milyen kijelentéseket tett Koszovó kapcsán, világossá vált, hogy a koszovói fellépés alkotmányos értelemben azt is jelentette, Szerbia mind Koszovót, mind pedig a Vajdaságot zsebre vágja. Szerbia – 1, Vajdaság – 2, Koszovó – 3, Montenegró pedig 4, azaz 1989–1990-re a konföderatív alkotmányért vívott küzdelemben az erőviszonyok 4:4-re alakultak. Ekkor a szlovénok a kiválás mellett döntöttek, ami 4:3-ra változtatta a viszonyt, így a horvátokat sem lehetett benntartani. A csendes Horvátország magára maradt. A nyolcvanas években a horvát pártvezetés csendben maradt. Az utolsó lépést a köztársasági szinten, nem pedig jugoszláv szinten megtartott parlamenti választások jelentették 1990-ben. Gondoljunk csak Csehszlovákiára! Az 1992-1993-as csehszlovák keretek között tartott választások nem jelentettek fordulatot, de e téren nem lehetünk ennyire biztosak Jugoszlávia esetében, még Szlovéniát illetően sem. A lehetőség mindenesetre adott lehetett volna, hiszen 1989–1990-ben az emberek jelentős többsége nem akarta Jugoszlávia szétzúzását, s nem volt erős az az áramlat, mely minden egyes nép számára az önálló államiságot igényelte. De kitörték a fegyveres harcok, és minden egyre tovább és tovább haladt a maga útján.

Egy öröndetes dolog viszont az elmúlt öt esztendőben történtek közül megfigyelhető Belgrád utcáin. A lakosság jelentős többsége – különösen a városi lakosság – belátta, mennyire vakvágány volt a nacionalizmus, az etnikai jog hangoztatása, a „Mit tettek ellenünk az elmúlt 50 és 5 évben?!” jelszó. Különösen nagy az elkészedés minden oldalon Boszniában, ahol viszont az is vallott elv, hogy a háború még egyszer nem törhet ki. Belgrád utcáin, ahol húsz-harminczres tömegek sétálnak, csak két-három csetniksapkát látni, nacionalista jelszavak pedig egyáltalán nem hallhatók és láthatók. Azt hiszem, azok a képek, amit a horvátországi és boszniai háború pusztításáról láthattunk, sokkot jelentettek Bulgária, Görögország és az egész balkáni térség számára is. Láthatták, hogy hogyan nézhetnének ki a lerombolt bolgár, görög falvak. Mindez reményt jelenthet az egész dél-kelet-európai térség számára.

Jugoszlávia szétesése az egész félsziget szétesését is eredményezte a normális gazdasági együttműködés, az emberi kapcsolatok, a turizmus tekintetében. Az is biztos, hogy a Görögország által a hajdani jugoszláv tagköztársaság, Macedónia ellenében meghirdetett gazdasági embargó is károsnak bizonyult.

Jelenleg az egész Balkán válságban van. Az egyes országok gazdasága olyan problémákkal (munkanélküliség, korábbi piacok összeomlása, infláció, a feketegazdaság jelentős szerepe stb.) küzd, melyeknek egyelőre nemigen látni az ellenszerét. Lát-e arra

lehetőséget, hogy ezek a sokat szenvedett országok akár önerőből, akár külső segítséggel gyorsan kilábaljanak a válságból? Meddig állhat fenn annak a lehetősége, hogy a gazdasági elmaradottságot az ideológia próbálja meg részben kihasználni, részben pótolni?

Valóban az egész térség válságban van, s ezt már az albániai sztrájkok és Bulgária gazdasági csődje előtt is így láttam, s mára mindez még világosabban kirajzolódik. Úgy vélem viszont, hogy Magyarország, Ausztria és Németország számára is hasznosabb lenne, ha a déli térségben normális piac és legális gazdaság működne, hiszen itt a jugoszláviai csemények miatt illegális kereskedelem került előtérbe. Minden tekintetben a béke az első lépés. 1996 júliusában jártam Szarajevóban, és ott az ottani üzletemberek is ezt tekintették az első számú prioritásnak a Központi Bank mellett. Belgrádban azonban más a helyzet: ott a jelenlegi rezsim jelenti a fő problémát. A pártvezetők gyárigazgatók is egyben, s a térség más országaihoz hasonlóan az illegális üzlet itt is normális jelenség. Ez nem a Világbank, a nyugati bankok és külföldi erők manipulációja, amint azt Belgrádban állítják. Világosan kell azonban látni, hogy az üzleti élet legalizálása, megtisztítása, valamint a privatizáció, a privatizáció érdekében tett egyértelmű lépések nélkül nem kerülhet sor nyugati befektetésekre, s nem érkezik segítség. Ugyanakkor szükség van a térség országai, a dél-kelet-európai országok közötti gazdasági kapcsolatokra is. Mintegy harminc évvel ezelőtt zajlottak le ezzel kapcsolatban az első viták, bolgár közgazdászok rövid ideig tartó kísérletet tettek ebben az irányban a harminc évvel ezelőtti gazdasági visszaesés idején, de a kísérlet befejezetlen maradt. Ma újra szükség lenne efféle kezdeményezésekre, és ebben az új görög kormányra fontos feladat vár. Különleges figyelem kell hogy kísérje Kelet-Európa és Dél-Kelet-Európa együttműködését is. Budapest, Bécs és Ljubljana a térség szempontjából kulcsszerepet játszhat, ezért ezeknek a fővárosoknak meg kell találniuk a kapcsolatot a dél-kelet-európai térség „normális”, legális gazdasági tényezőivel, hiszen például Magyarország számára is hasznos lenne, ha Horvátországban, Boszniában, Szerbiában, sőt Romániában is nem a fekete gazdaság lenne az uralkodó. Remélhetjük, hogy a választások után Romániában a helyzet jelentősen javul; a bulgáriai politikai rendszer is tisztességes; és a választások után a Nyugatnak, illetve az Egyesült Államoknak is választ kell adnia a térség kérdéseire. Természetesen új Marshall-terv bizonyosan nem lesz Dél-Kelet-Európa számára, bár nagy szükség lenne rá, ugyanakkor mi, amerikai megfigyelők egyetértünk abban, hogy valamilyen új gazdasági kezdeményezésre szükség van annak elismeréseként, ha az egész térség, az egész régió elindul a normalizálódás útján. Az amerikaiak szemében különösen érvényes ez Boszniára, a boszniai misszióra. 18 000 fős amerikai alakulat állomásozik ott, és még 1998-ban is marad 14–15000 fő. Ennek a boszniai kísérletnek nincs esélye a sikerre, amennyiben például Horvátország, Szerbia, Macedónia viszonyai gazdasági és politikai értelemben nem demokratizálódnak.

Őn beszélt a közép-európai központok szerepéről. Véleménye szerint nem áll-e fenn annak a veszélye, hogy a dél-kelet-európai országok mindezt a Habsburg Monarchia

gazdasági alapon történő restaurációjának tekintik, hiszen mindig féltek ennek a megvalósulásától?

A Habsburg Monarchia jelentős, 51 milliós gazdasági piacot jelentett. Ma közös európai gazdasági piac létezik, ami az egész térség számára egy vázat képezhet. Ami igazi veszélyt jelent, az egyfajta civilizációs fal felépülésének a lehetősége, az az eshetőség, hogy a pravoszláv világ netán kiszorul Európából. Ez rendkívüli veszélyekkel járna. Tudom, hogy Horvátországban úgy gondolják: magától értetődően csatlakoznak Európához, pedig ha a helyzet politikai értelemben nem változik ott, úgy nem lehetnek Európa része. Görögország, amely már az Európai Unió és a NATO tagja, a Ciprusi Köztársaság, ami gazdasági fejlettsége alapján ma már az Európai Unió tagja lehetne, példája alapján több okunk is van arra, hogy törekedjünk minél több régió bekapcsolására Európába. Ma Európa számára a világ más térségeinek konkurenciája jelent problémát, ezért Európának egységesebbnek kell lennie.

A mostani háború nálunk eléggé egyoldalú, fekete-fehér ábrázolásban került bemutatásra a médiákban. Mennyire képes az amerikai közvélemény árnyaltan megérteni Kelet-Európa sajátos problémáit?

Talán képes arra, talán nem. Az emberek többsége a világ minden részén inkább a televízióból értesül a hírekről, kevésbé az újságokból. Nálunk Amerikában egyre inkább az Internet jelent fontos információs forrást. Ami Dél-Kelet-Európát, illetve a jugoszláv problémát illeti, a CNN, sőt a kereskedelmi adók is követték ezt az 5–6 éven át tartó történetet, s mivel amerikai katonák vannak a térségben, a tudósítók külön nagy figyelmet szentelnek Szerbiának. Ami a fehér-fekete aspektust illeti: az újságírók szemében és azok számára, akik a városokban éltek meg a bombázásokat, ezen események természetesen fehér-fekete színben jelentek meg. A kronológia szerepe azonban itt különösen fontos lehet. Felmerül például a kérdés: Boszniában agresszió vagy polgárháború zajlott? A hivatalos amerikai vélemény szerint agresszió, Szerbia Boszniában inváziót hajtott végre, hiszen egyébként mit keres ott a Jugoszláv Néphadsereg, melynek tisztjei Belgrádból kapják a fizetésüket, a fegyverzetet és az ellátást? Ugyanakkor az amerikai közvélemény kétharmada úgy véli, hogy itt polgárháborúról van szó, s a Jugoszlávia térségében élők is polgárháborúról beszélnek. A háborút elkezdő muzulmánokról főleg úgy tartják, hogy áldozatok, de egyik féltől sem azt várják, hogy az áldozatok számának kiegyenlítésére törekedjen. Remélem, hogy ez így is marad. Azt is remélem egyúttal, hogy az amerikai, a magyar, az európai közvélemény képes lesz megérteni a helyzet fontosságát, még ha úgy is látja, hogy nincs haladás Belgrádban, Szarajevóban vagy Zágrábban. Néhány évünk lesz rá, hogy előkészítsük az utat a térség számára az Európába való visszatéréshez. Ha nem élünk ezzel a lehetőséggel az elkövetkező években, lehetséges, hogy még rosszabb helyzet következik. Ha Belgrád lakossága és a bosnyákok, Szarajevó muzulmánjai számára nem hoz javulást a következő három-négy év, az újabb tragédiákhoz vezethet. A szerbeknek ott van feladatuk még ráadásul Koszovó is

– az egyik fél számára sem könnyű feladat valamilyen, a jugoszláv föderáció keretein belüli rendezés kialakítása. Jómagam úgy vélem, meg kellene találni a lehetőséget arra, hogy Jugoszlávián belül egy Koszovói Köztársaság létrejöheszen, de elképzelhető, hogy ezt egyik érintett fél sem tartaná elfogadható megoldásnak.

Milyen tervek foglalkoztatják a jövőre nézve? Vissza kíván térni a gazdaságtörténethez, vagy inkább a Balkán aktuális politikai problémáit kutatja tovább?

Szeretném folytatni a mostani helyzet és annak a történelemhez fűződő kapcsolatait kutatását, gondolva a „Jugoszlávia mint történelem” című kötet esetleg lehetséges második kiadására is. A már meglévő 400 oldalt szeretném még 200–300 oldallal kibővíteni. Azt is tudom, hogy a Cambridge University Press szeretné, ha születne egy új, a háborút taglaló fejezet is, én azonban úgy gondolom, hogy a jelen pillanatban nehéz lenne a háború hadtörténetét is megírni. Egyébként pedig szeretnék továbbra is együttműködni fiatalabb amerikai és a jugoszláv térségből származó tudósokkal a Woodrow Wilson Center, illetve az Open Society Foundation tevékenysége keretében. A háború kirobbanásának egyik oka az újságokban és tankönyvekben jelenlévő mitizálás és történethamisítás volt. Mind Szerbiára, mind Horvátországra érvényes, hogy a tankönyvekben uralkodó szemlélet nem az európai út számára jelentett és jelent fundamentumot. (A szlovének a tankönyvek kérdésében már jelentősen előrehaladtak.) Ez a probléma engem is foglalkoztat. Remélem, a Woodrow Wilson Center révén folytathatjuk előadásainkat, és lehetőséget nyújthatunk e téren is fiatal kutatók számára.

Budapest, 1997. február

Az interjút készítette: Zilahi Tibor